

det är han lika undanlidande här som annars. Han fanns alltid nära makten, men var sällan i centrum. Det var Svante Sture och hans båda söner Erik och Nils som råkade ut för Erik XIV:s utfall av misstänksamhet den 24 maj 1567, då de och flera andra dödades i Sturemorden.

Tyvärr förmår Erikssons framställning inte att entusiasmera läsaren för ämnet. Jag saknar genomgående röster ur det samtida källmaterialet, röster som hade kunnat liva upp skildringen, en brist som är förvånande i en bok skriven av en 1500-talshistoriker. Det samtida brevmaterialet, som finns tillgängligt digitalt på *Svenskt diplomatarium* (fram till 1520-talet) och ofta ger kittlande inblickar i tiden, har inte använts alls. I skildringen av Sten Sture den äldre har Eriksson vidare använt Sturekrönikan på ett i mitt tycke ganska defensivt sätt och han anmärker att den har "många politiska bottnar och en problematisk tendens" (s. 115). Trots det kan krönikan användas för att undersöka hur riksföreståndaren ville framställa sig själv, vilket inte minst Sven Ulric Palme har visat i sin biografi över Sten Sture den äldre.

Invändningarna ska inte skymma det faktum att det finns många fascinerande aspekter i Erikssons berättelse om Sturarna, inte minst skildringarna av hur de agerade som kultursponsorer. Detta gällde främst den materiella kulturen, där bevarandet av dräkterna från själva Sturemorden och gravmonumentet i Uppsala kan ses som ingångar till den berättelse de ville framställa om sig själva. En annan förtjänstfull del är skildringen av släktens kvinnor; Eriksson lyfter fram dem som de betydelsefulla politiska aktörer som de var, inte minst i anslutning till Sturemorden. Erikssons studie av släkten Sture kan förhoppningsvis väcka intresse för den här spännande epoken och få andra att vilja gräva sig djupare ner i det samtida källmaterialet.

Linköpings universitet

ERIK PETERSSON

Erik Petersson, *Furste av Norden: Kristian Tyrann* (Stockholm: Natur & Kultur 2017). 524 s.

Den mytomspunne kungen Kristian II har blivit föremål för en ny populärvetenskaplig biografi, *Furste av Norden: Kristian Tyrann*, skriven av historikern Erik Petersson. Med tanke på Kristians beryktade insatser i svensk och dansk historia, är det förvånande att det saknats en modern biografi om honom. Petersson, som tidigare bland annat skrivit biografier om drottning Kristina, Karl IX och Per Brahe den yngre, är en rutinerad och skicklig författare. Kristians liv skildras i en effektiv framställning, som inte följer en helt

rak kronologisk linje. Blodbadet och händelserna i Stockholm år 1520 utgör en ram som inleder och avslutar skildringen av Kristians liv. Kontrasterna i Kristians liv markeras redan i inledningen. Från det att han 1520 uppnår sitt stora mål, återupprättandet av unionsmonarkin i Danmark, Norge och Sverige, dröjer det endast några år innan han förlorar makten i alla sina riken, tvingas i exil, och efter ett kortvarigt försök att återerövra kungamakten får tillbringa resten av sitt liv i fångenskap. Osökt dyker den medeltida bilden av fursten på lyckohjulet upp i tankarna, den varnande symbolen för hur tvära kast i liv och lycka kunde drabba även maktens högsta företrädare.

Som helhet är boken på många sätt en välskriven och inklämmande skildring av ett fascinerande människoöde. Frågan är hur djupt den når när det gäller möjligheten att via detta människoöde också komma åt de bredare dragen i en tidsålder, det som Petersson framhåller som biografins potential. Många av människorna i Kristians närhet förblir frustrerande vaga i framställningen. Biografen hade varit ett utmärkt tillfälle att ge ett modernt perspektiv på en politisk aktör som Sigbrit Willoms, som trots sitt kön och sin börd nådde en säregen maktställning som Kristians rådgivare. Vad säger hennes karriär om de samtida maktstrukturerna? Men även Kristian förblir i viss mening gåtfull, kanske främst för att vi får så få direkta inblickar i hans och andra aktörers egna formuleringar utifrån det källmaterial som trots allt finns bevarat.

Erik Peterson börjar med att slå fast att Kristian är viktig, framför allt, tycks det, som en kung som i viss mening var före sin tid. Genom sina anor och sitt äktenskap hade Kristian direkta band till Europas mäktigaste monarker och furstefamiljer. Petersson beskriver Kristians ambitiösa lagstiftningsarbete, hans avsiktliga närmande till och gynnande av borgare och andra ofrälse grupper på bekostnad av högadeln och kyrkan, hans intresse för Luthers idéer, samt hans ambitiösa, framåtsyftande ekonomiska politik i Östersjöområdet. Mycket av hans politik handlade, i likhet med andra samtida regenters, om att skapa resurser som skulle ge kungamakten större frihet att agera i relation till riksråd och andra maktgrupperingar. I texter om perioden i allmänhet och Kristian i synnerhet är referenser till Machiavellis furste och maktteori närmast obligatoriska inslag. Men för att förstå varför Kristian till slut förlorade makten måste även de gamla strukturer och tanke-system som han verkade inom klargöras. Här är Peterssons analys inte lika tydlig.

Som Erik Petersson betonar, har Kristians eftermäle präglats av segrarnas historieskrivning. För både de härskare som omedelbart efterträdde honom vid makten och senare tiders nationalistiska historieskrivning passade berättelsen om hans tyranniska gärningar in i en större berättelse med anspråk på legitimitet. Men här kan man också lägga till att Kristian verkade i en tid

när rikets utsatthet under främmande herravälde sedan decennier varit ett vanligt tema i den politiska propagandan i det svenska riket. Bilden av den främmande, godtycklige härskaren som styrde med utländsk fogdemakt var med andra ord väl etablerad och redo att utnyttjas av Kristians motståndare.

Ett viktigt ramverk för Kristians politik som Petersson betonar är den senmedeltida personalunionen mellan Danmark, Norge och Sverige, där han faktiskt blivit erkänd som rättmätig tronföljare i alla tre rikena redan under faderns levnad. Att skriva en unionskungs levnadsteckning borde vara en utmärkt utgångspunkt för att studera de gränsöverskridande dragen i de nordiska rikena och unionen som en fullt möjlig framtid för Skandinavien. Harald Gustafsson har betonat hur idén om en union var levande långt in på 1500-talet. Men just för att vi sitter med facit finns det också goda skäl att ställa frågan om inte gränserna och riksgemenskaperna var ännu mer befästa under Kristians tid än vad Petersson ger sken av. Det svenska rikets landslag (som inte nämns närmare) definierade tydligt riket som en sammanhållen rättsordning. I förhandlingar mellan företrädare för de tre rikena slogs fast att de separata rättsordningarna skulle gälla och att infödda män skulle förvalta slotten. Faktum är att unionen endast under kortare perioder styrdes av en gemensam kung efter att Erik av Pommern avsattes. Endast en av unionsmonarkerna dog på unionstronen. De övriga förmådde inte upprätthålla unionsväldet intakt.

Peterssons bok ger inte något tydligt svar på varför Kristian II trots allt inte lyckades utnyttja sitt stora maktövertag 1520 till att etablera en varaktig unionsmonarki. De politiska aktörer och händelser som under lång tid förhindrade unionsmonarkins förverkligande i Sverige skildras onyanserat och ibland direkt missvisande – exempelvis Karl Knutsson (Bonde) och Sten Sture den äldre. Karl Knutsson utpekades i mer eller mindre direkta ordalag som Engelbrekts mördare, vilket han inte var, och uppges ha utropat sig till kung trots att Kristian I redan valts vid Mora stenar. Det finns trots allt tillräckligt med väl belagda exempel på hänsynslöshet och maktlystnad hos många av senmedeltidens stormän, utan onödiga förenklingar. Biografin över Kristian II fördjupar inte bilden av den era han levde i, men ger en överblick över ett spännande och kontrastrikt levnadsöde.

Stockholm universitet

MARGARETHA NORDQUIST